

Ramona Peralta Sala

En memòria de les dones reprimides pel franquisme al Berguedà

Roser Valverde i Lojo

Amb la victòria feixista l'abril del 1939 es va començar a desplegar al conjunt de l'estat la violència de l'aparell repressor falangista, que s'havia començat a dibuixar des del cop d'estat el juliol del 1936. Aquesta repressió, que en realitat no és repressió com a tal, ja que no hi ha cap *delicte* previ que necessiti ser reprimit, parteix del paradigma de neteja política. La voluntat del feixisme era, doncs, la d'aniquilar la dissidència política, el que ells anomenaven *Antiespaña*. Sota el paraigües del concepte *Antiespaña* s'hi inclouen en tots aquells principis polítics que anaven en contra del bé superior de la construcció de la comunitat nacional: el separatisme, el socialisme, el comunisme, el sindicalisme, el feminisme (o els drets de les dones, que atacaven directament el model de família tradicional), etc. Sota aquest marc conceptual de la repressió entesa com una eina de *purificació* de l'Espanya tradicional i catòlica, es configura tot un entramat de violències que acabaran generant un context legal legitimat per un discurs de la necessitat de pacificar un estat que havia viscut sota el jou de l'esquerranisme, portant a la decadència moral l'Espanya que ara el feixisme salva.

Aquest element de la violència i la repressió com a neteja política és clau per entendre tota l'estructura legal i jurídica que es comença a desenvolupar a partir de l'estiu del 1936 i que es va reforçant a mesura que el bàndol feixista guanya territori.

El 30 de juliol del 1936 la *Junta de defensa nacional de España*, que

Presó de Dones de les Corts de Barcelona. ARXIU HISTÒRIC DE LES CORTS

s'havia assentat a Burgos (capital de l'Espanya sublevada) va publicar, al BOE, el Ban de Guerra. Aquest ban era el que establia la jurisdicció militar i, com a conseqüència, el procediment sumariíssim al que s'havien de sotmetre aquells que incomplissin les lleis que ells mateixos havien redactat. L'estat de guerra, el Ban que es publica el 1936, estarà vigent fins el 1948, 9 anys després de la derrota republicana i de la fi de la Guerra.

El 1939 el règim feixista elabora la *Ley de Responsabilidades Políticas*. Aquesta llei penalitzava actuacions polítiques prèvies a l'establiment de la mateixa llei. Concretament, se senyalitzava l'octubre del 1934 com a data inicial de totes les actuacions polítiques que havien portat a la rebel·lió contra els *valors fonamentals* d'aquella Espanya tradicional que el feixisme estava salvant. També punia tot aquell qui s'ha-

via oposat al *Glorioso Alzamiento Nacional* a partir del 18 de juliol del 1936. La societat es dividia, doncs, en dos nivells: *afectos* i *desafectos* al *Régimen*.

La Llei de responsabilitats polítiques és l'exemple evident de tot l'entramat judicial que legitimava l'aparell repressiu i la violència d'estat, que buscava fer una neteja física de l'enemic polític. Es van produir milers d'empresonaments que van acabar generant una sobresaturació a les presons; es van depurar tots els funcionaris públics; es va establir la *Causa General* amb la voluntat d'investigar les actuacions polítiques esquerranes que s'havien produït a cada municipi; es van establir batallons disciplinaris de treballadors i de soldats treballadors que, a través del treball esclau, redimien penes i condemnes; i es van produir milers d'afusellaments com a conseqüència dels judicis sumaríssims.

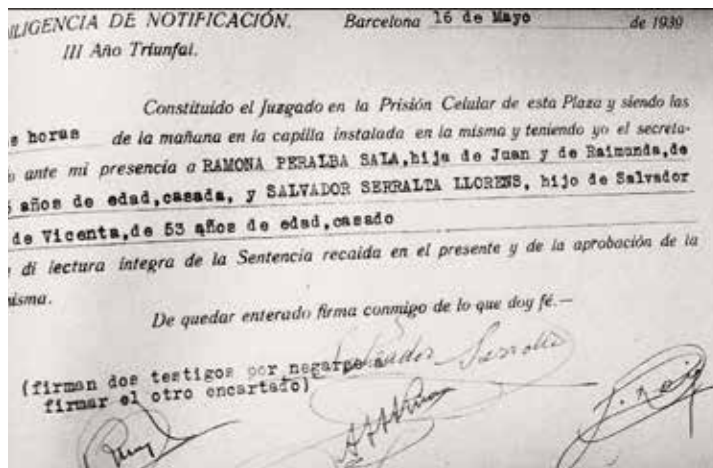
Aquest va ser el destí de la protagonista d'aquest article, la Ramona Peralta i Sala.

La Ramona era una treballadora de la fàbrica de Cal Monegal, a Gironella. Hi treballava fent de teixidora i també hi tenia un paper destacat, ja que n'era una de les representants sindicals, afiliada a la CNT.

Amb l'esclat de la guerra, i com tantes altres dones i treballadores, va implicar-se en el i de moment de canvi social i de transformació, prenent part activa de la Revolució Social que va iniciar-se el mateix juliol del 1936.

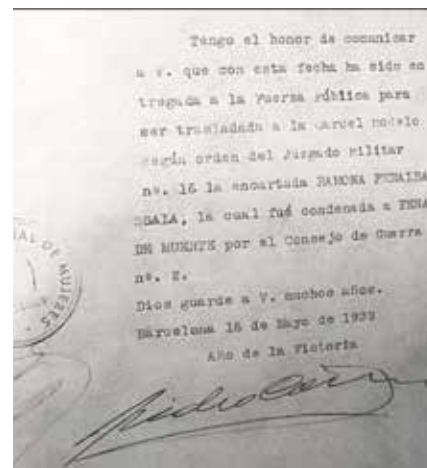
De fet, les dones van tenir un paper molt significatiu en la defensa de la República així com també en la defensa dels drets socials i sindicals. La seva implicació en la militància i en l'activisme polític o sindical, el seu paper en les fàbriques i el camp o la creació d'espais feministes, per exemple, van ser elements fonamentals que demostraven que les dones eren part activa i protagonista dels canvis que s'estaven esdevenint.

Les dones també van prendre part activa en la defensa arma-

Diligència de notificació de pena de mort, tramitada a la capella de la Presó Modelo el 16 de maig de 1939, i ofici emès el mateix dia per la presó de Les Corts dirigit al jutjat i signat per l'Inspector-Director de les presons de Barcelona, Isidro Castellón.

Consell de Guerra
Permanente número 2, S.U.
2281, TMT. (FONT: [HTTP://WWW.PRESODELESCORTS.ORG/SITES/DEFAULT/FILES/AFUSELLADES_CAT.PDF](http://www.presodelescorts.org/sites/default/files/afusellades_cat.pdf))

da de la República. Es van organitzar a les milícies populars i van agafar el fusell per anar al front, colze a colze amb els seus companys homes. La regularització de l'exèrcit republicà, amb la creació de l'Exèrcit Popular de la República a la tardor del 1936, va relegar el paper de les dones i aquestes ja no podrien ser presents al Front com a soldats.

A la Ramona la van detenir el 1939. Veïnes seves la van acusar davant la Guàrdia Civil d'haver delatat el germà d'una d'elles de ser un emboscador. Els emboscadors eren aquells homes que, per tal de fugir de ser reclutats per l'exèrcit republicà o amagant-se per desertors, s'ocultaven als boscos i muntanyes. Enmig d'un moment de guerra i als ulls de les autoritats republicanes, els homes que s'emboscaven eren considerats desertors i se'ls detenia. El fet d'acusar-la de delatora, doncs, tenia aquest pes ideològic afegit, a part del fet de que ella era una dona que participava activament d'un sindicat anarquista, i que per tant estava en el punt de mira de les autoritats falangistes, que van ocupar Gironella el febrer del 1939.

El 27 de març del 1939 la Ramona ingressa a la presó provincial de dones de les Corts de Barcelona, un espai de repressió que comptava amb l'afegit de la violència repressiva específica contra les dones. És evident que les presons franquistes d'homes i de dones compartien elements com ara la sobresaturació (l'agost del 1939 es calcula que 1800 dones i 44 infants estaven reclosos a la

presó de les Corts), les pèssimes condicions de salubritat i higiene o bé la fam, que acabaven generant malalties i mortalitat. Sí que cal apuntar la diferència cabdal que és el fet de la reeducació de les dones presoneres en la moral cristiana. De fet, les presons de dones eren gestionades per ordes religioses amb aquesta voluntat, la de la reeducació d'aquelles dones que eren recloses. Per al feixisme, per al franquisme, la dona ocupava un paper concret dins de la societat, tenia assignat un rol tradicional (mare abnegada, transmissora dels valors catòlics, responsable de la llar, esposa fidel, etc.). Aquelles dones que havien transgredit aquesta visió tradicional i catòlica de la feminitat, són vistes com objectes trencats que cal arreglar. A part de la voluntat punitiva del franquisme pel fet de participar de la "rebelión contra el alzamiento" també hi ha aquesta voluntat de reeducar. Una violència específica contra les dones.

La Ramona va estar reclosa a la presó de les Corts fins el 18 d'abril del 1939, quan li van aplicar un judici sumaríssim que la condemnava a morir afusellada. L'acusació principal era la de rebel·lió, però a l'acta d'instrucció del cas hi consta la següent frase: "Conocida extremista afiliada a la CNT, antes y durante el Glorioso Movimiento Nacional, delegada de la FAI en la sección textil de la fábrica Monegal, propagandista del desnudismo y de las ideas marxistas". Durant el judici sumaríssim, que compartí amb un dels alcaldes republicans de La Nou (en

Salvador Serralta), va negar totes les acusacions. De fet, no va voler signar l'acta on se li notificava el veredict que la condemnava a morir afusellada, havent-ho de fer dos testimonis en nom seu¹.

A les cinc de la matinada del 16 de maig del 1939 la Ramona Peralba moria afusellada al Camp de la Bota. És una de les 11 dones que hi van morir afusellades, com a conseqüència de la repressió feixista i la única dona de les 62 persones berguedanes que van ser afusellades durant els primers anys del franquisme. Estava casada i era mare. El seu cos, com tants altres, va ser enterrat al fosar de la Pedrera.

La història de la Ramona és significativa per poder entendre diferents processos històrics. Per una banda, ens situa el paper de la dona en l'esclat de la revolució social i de la defensa de la República contra el feixisme. També ens explica la repressió i la violència exercida pel franquisme en contra de la dona, la doble repressió que pateix per la seva condició de gènere, els elements concrets de la violència feixista i el rol que la dona tenia en la Comunitat Nacional que pensa el feixisme.

I no menys important, la història de la Ramona ens ajuda a entendre les dinàmiques locals i com va ser la repressió en els pobles, en les ciutats petites i en entorns rurals, entenen el veïnatge i la comunitat com una eina de repressió afegida, el pes de les xarxes comunitàries, de les amistats i enemistats, dels engranatges socials i humans, que en entorns

petits i locals tenen una significància més rellevant que en ciutats grans. De fet, una part rellevant de les migracions del camp a la ciutat, dels entorns petits als grans, es produeix en la immediata postguerra, com a mecanisme de protecció.

Un cop més, doncs, els casos concrets, les històries particulars, ens donen una visió global i ens serveixen per poder posar cara i nom a unes dinàmiques històriques i uns processos complexos. Cal, per tant, recuperar aquestes històries i situar-les en el context ampli en el que es produeixen. I sobretot, recuperar el nom de totes les dones que amb el seu pas van teixint la nostra memòria, el nostre passat.

Notes

1. HIERRO, Ignasi. *La desmemòria històrica: la Guerra Civil, el primer franquisme i la repressió al Berguedà (1936-1945)*. La Patumaire Edicions (2014). p 124

Bibliografia

- EGIDO, Ángeles; MONTES, Jorge J. (coord.). *Mujer, franquismo y represión: una deuda histórica*. Sanz y Torres (2018).
- HIERRO, Ignasi. *La desmemòria històrica: la Guerra Civil, el primer franquisme i la repressió al Berguedà (1936-1945)*. La Patumaire Edicions (2014).
- RODRIGO, Javier (ed.). *Políticas de la violencia. Europa, siglo XX*. Prensas de la Universidad de Zaragoza (2014).
- RODRÍGUEZ TEJEIRO, Domingo (2007) "Configuración y evolución del sistema penitenciario franquista (1936-1945)". *Hispania nova revista de historia contemporánea* (n. 7).
- TORNAFOCH, Xavier (2011) «Els dirigents obrers a Gironella (1939-1945): guerra, repressió i exili» *LEROL* (n. 110).

Roser Valverde i Lojo
Historiadora